

Film eredj, légy osztályharcos!

A varrólány attól jön, aki a tömeg médiuma.
 Fajtiszta kentaur. Egy test, két lélek.
 Vérző varródoboz. Csak rá kell nézni.
 Rohan a forradalomba.

Beke László tanulmányában a filmről mint kentaurról ír, s úgy véle, Simonetti képregényei lehettek a mintái Szentjóby Tamás Kentaur című filmjének. E komikszokban ugyanis közönséges westernhősök és detektívek járkálnak, szájukban viszont az osztályharc jelszavait adta a szerző. Szentjóby filmjében ugyanilyen elementáris szakadék tátong a kép és hang között. A film első képén a horizontot átjuk, sík tájon a kiábrándítóan üres eget és földet. Íme, a kentaur.

Az Agitátorok című 1968-as, Magyar Dezső által rendezett film zárójelenete az, hogy Földes László, a kételyek nélküli Lenin-fiú halála után, mint egy angyal, egy nyitott gépkocsi tetejéről végiggéppuskázza a büntetlen várost. A film másik főhőse, Botos, akit Bódy Gábor játszik, szabadcsapatot alakít a fronton és átjut a román állások mögé embereivel, ahol néhány napon belül agyonlövik őket. A Bódy-életmű nagyon tisztán fogalmazta meg a művészeti szituációkat: ennek az öngyilkos akciónak a félelmetes heroizmusát éppúgy, mint ennek ellenpólusát, a Psyche falanszterfalujában a híres repülő disznó-jelenet utópiakritikáját, vagy az Eurynomé tánca című mitológikus videoclipben a kimerültség utáni első pillanatot: az önfeledt odafordulást a tradícióhoz. S ez vissza is utal egy korábbi utópikus mítoszra, hiszen az Agitátorok történelem-rekonstrukciója létrehozta 1919 legnagyobb hősét, a magyar Che Guevarát.

Szentjóbby 1975-ig ismert működésében nem egymást követi az aktivista és az utópakritikus szituáció, hanem egyszerre van jelen benne, hiányzik belőle viszont a harmadik, a mítikus karakterű szituáció. Az Agitátorokban Szentjóbby megalapította a Haszontalan Emberek Pártját, majd agyonlőtték a Szovjetház előtt. Ez a pártalapítás - mint Szentjóbby életművének más pontjai is - Joseph Beuys-szal teszi rokonná, aki az 1960-as években az NSZK-ban politikai pártot alapított állatok számára, kutyák, macskák, nyulak részére állított ki párttagkönyvet, majd követelhetette, hogy adják át a hatalmat neki, mint többségi pártnak. Szentjóbby filmbeli pártja nem lépett fel ellenhatalomként, bár ebben a pártalapításban benne rejlett az a lehetőség, amelyet a magyar underground avantgarde története be is teljesített: egy kilátástalan, kétségbeesett helyzetben szélsőséges, agresszív ellenhatalomként föllépni. A Szentjóbby által játszott szereplő pártalapításában az a lenyűgöző, hogy egyszerre ironikus és heroikus.

A Kentaur című Szentjóbby-film egyik képén egy kávéházban egyszerre felcsattan egy hang: "Itt aztán fű nem terem! Itt aztán fű nem terem! Megjelent az Itt aztán fű nem terem! Tessék, tessék..." Úgy tűnik, Szentjóbby "futurizmusának" van egy földön kívüli lényekkel foglalkozó része. az 1960-as évek végén egyik Erdély Miklóssal közös akciójuk címe: UFO. A Budapestre érkező Ladik Katalinra pályaudvarról kocsival a Duna-partra szállítják, ahol egy alumíniumfóliába bugyolált test fekszik (Szentjóbby), mellette Erdély ült, aki lavór fölött manikűröztette egyik kezét, míg a másikkal saját hátát korbácsolta. Az ismeretlen, földön kívüli élőlényekkel való megrendezett találkozásnak nincs sok köze persze a Kentaurhoz. A film másik jelenetében gépgyári munkásokat látunk, akik a jövő, az egyetlen realitás felismeréséről beszélnek irtózatos zajban, "Szeretlek" - mondja az egyik, majd Marx A gép egyenlő pokolgép című írásából idéz. a következő képen egy közönséges, félholt várótermet látunk, s a következő szöveget halljuk: "A huszonnégy óra szabadidőkihasználás közben a váróterem először váróterem - később uszoda lesz - aztán bank - templom - elmegyógyintézet -

színház - adósok hörtöne - Titanic - tavatalozó - nyaklánc - film - álom - agysejt - forradalom - léghajó - és végül megint váróterem."

A film ezért kentaur. Kegyetlenül szétszakítva a látvány: a valóság, a szükségszerűség birodalma és a hang: az utópia, a szabadság birodalma. Szentjóby ezt a kritikai merénnyt ott csavarja el 180 fokkal, amikor a valóságot hamisítványnak, koholmánynak tekinti, s az utópiát, ahol 24 óra a szabaidő, nincs pénz, nincs kizsákmányolás: valóságosnak. A film utolsó jelenete aztán újabb 180 fokot fordít ezen a tiszta, eufórikus utópián. Kefegyárban dolgozó vakokat látunk, majd az egyik munkásnő kezét munka közben, hosszú, brutálisan hosszú percekig, majd a kéz megáll, előre nyúlik, remeg, s egy másik kéz, amelyen festettek a körmök, pénzt számol bele, összesen 426 Ft-ot. Ezzel zárul a Kentaur: a vakok énekelnek: Hív a titkos végtelen - utam végét jaj nem ismerem.

A kentaur bukott angyal. Rohan a forradalomba. Gyönyörű szőke szörnyeteg. Derékig beleássa magát a földbe, míg mögötte lángol egy gyerekkocsi. Belehal egy vörös sortűzbe. Leszíjjazza saját száját. Kísérletet tesz az ősanya újbóli előállítására. Nincs esélye. Tehát aktuális.

Takács József